

KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ UYGULAMALARININ DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE Kİ DURUMU TFRS 12 YORUM İMTİYAZLI HİZMET ANLAŞMALARI VE DEVLET MUHASEBE STANDARDI 32 HİZMET İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÖRNEK BİR UYGULAMA

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN*

Arş. Gör. Osman AYDIN**

Makale Gönderim Tarihi : 1.10.2017 / Kabul Tarihi : 05.12.2017

ÖZ

Ülkelerde yapılan yol, köprü, hastane, hapisane, havalimanı, enerji tesisleri ve telekomünikasyon şebekeleri gibi kamu hizmetlerine ilişkin yapıların ve altyapıların inşası, geliştirilmesi, yenilenmesi ve işletilmesi konusunda kamu otoriteleri bu gibi işlemler için özel sektör katılımını sağlayarak, özel sektör finansman, bilgi ve tecrübelerinden de faydalanmaktadır. Dünya da hızla gelişen kamu özel işbirliği uygulamaları Türkiye’de de hızla büyümektedir. Türkiyede “Yap-İşlet-Devret”, “Yap-İşlet”, “Yap-Kirala-Devret” ve “İşletme Hakkı Devri” şeklinde kamu özel işbirliği uygulamaları bulunmaktadır. Bu çalışmada kamu özel işbirliği uygulamaları “Yap-İşlet-Devret” Modeli üzerinde TFRS Yorum 12 ve DMS 32 kapsamında karşılıklı olarak incelenmiş, uygulamaya yönelik örnek bir olayla muhasebe de izlenmesi gereken adımlar itibarıyla konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Özel İşbirliği, TFRS Yorum 12, DMS 32

PUBLIC PRIVATE PARTNERSHIP PRACTICE IN THE WORLD AND TURKEY, EVALUATION IN THE SCOPE OF IFRS 12 SERVICE CONCESSION ARRANGEMENTS AND IPSAS 32 SERVICE CONCESSION ARRANGEMENTS AND A CASE STUDY

Public authorities have been encourage participation of private sector to exploit from private sector financing, knowledge and experience in the construction, development, renewal and operation of structures and infrastructures related to public services such as roads, bridges, hospitals, prisons, airports, power facilities and telecommunication networks in the countries. Public Private Partnership practices are rapidly growing around the World also in Turkey. There are public private partnership practices in the form of "Build-Operate-Transfer", "Build-Operate", "Build-Rent-Transfer" and "Transfer of Rights and Operation" in Turkey . In this study, public private partnership practices were examined specifically for “Build-Operate-Transfer” model mutually within the scope of IFRIC 12 and IPSAS 32 and a case study given to clarify the subject of steps be followed in accounting.

Keywords: Public Private Partnership, IFRIC 12, IPSAS 32

* Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, nakdogan@baskent.edu.tr

** Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, oaydin@baskent.edu.tr

1. GİRİŞ

Kamu Özel İşbirliği “*bir sözleşmeye dayalı olarak, yatırım ve hizmetlerin, projeye yönelik maliyet, risk ve getirilerinin, kamu ve özel sektör arasında dengeli bir şekilde paylaşılması yoluyla gerçekleştirilmesini*” ifade etmektedir. (Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2016) **KÖİ**, yol, köprü, tünel, havalimanı, hastane, su dağıtım tesisleri, enerji tedariki ve telekomünikasyon şebekeleri gibi kamu hizmetlerine ilişkin yatırım ve hizmetlerin projeye yönelik maliyet, risk ve getirilerinin, uzun vadeli bir sözleşmeyle, kamu ve özel sektör arasında paylaşılması yoluyla gerçekleştirilmesine dayanan bir, finansman modelidir. Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) terimi henüz mevzuatımızda tanımlanmış değildir. Terim, kamu kesimi tarafından sağlanan altyapı imkanlarının inşası ve hizmetlerin sunulması alanında özel sektörün rolünün artırılmasını amaçlayan ve uluslararası ölçekte kabul gören “Public Private Partnership (PPP)” teriminin Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır. (Özel İhtisas Komisyonu, 2014)

Ülkelerde yapılan yol, köprü, hastane, hapisane, havalimanı, enerji tesisleri ve telekomünikasyon şebekeleri gibi kamu hizmetlerine ilişkin altyapı (buradaki alt yapı ile kastedilen bir kamu projesi olarak alt ve üst yapıların tamamını kapsamaktadır) geleneksel olarak devlet tarafından yapılmakta, işletilmekte ve geliştirilmektedir. KÖİ uygulamaları ile söz konusu altyapıların geliştirilmesine, finanse edilmesine, işletilmesine ve bakımına özel sektör katılımını sağlamak amacıyla imtiyazlı anlaşma sözleşmeleri düzenlenmektedir. (TFRS Yorum 12, 2011)

Kamu Özel İşbirliği European PPP Expertise Centre (EPEC) tarafından “Bir kamu-özel işbirliği (“PPP”), bir kamu otoritesi ile uzun vadeli bir sözleşme kapsamında kamu altyapı projesi ve

hizmeti sunmak üzere tasarlanan, özel bir işletme arasındaki bir düzenlemedir” olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşme uyarınca, özel işletme önemli riskler ve yönetim sorumlulukları taşır. Bir PPP çeşitli açılardan geleneksel kamu alımlarından farklıdır. PPP’ler genellikle aşağıdaki özellikleri paylaşır (EPEC, 2017):

- Kamu otoritesi ile varlıklardan ziyade hizmet sunumuna odaklanan özel bir ortak arasındaki uzun vadeli bir sözleşme;
- Özellikle projeyi tasarlamak, inşa etmek, işletmek / sürdürmek ve / veya finanse etmek bakımından belirli proje risklerinin özel ortağa aktarılması;
- proje girdilerinden ziyade proje çıktılarının spesifikasyonu üzerine odaklanma, proje için tüm yaşam döngüsü etkilerini hesaba katma;
- özel ortağa aktarılan riskleri desteklemek için özel finansman uygulaması (sıklıkla “proje finansmanı”); ve
- kamu otoritesi, hizmetin sağlanması için özel ortağa performansa dayalı ödemeler yapar (örn. bir yolun mevcut olması için) veya özel ortağa, hizmetin sağlanmasından gelir elde etme hakkı verir (örn. köprü).

Geleneksel kamu alımları yerine bir kamu özel işbirliği kullanmanın mantığı, özel sektör ortağı ile optimal risk paylaşımının, kamu sektörü ve nihai olarak son kullanıcılar için daha iyi bir “değer” sağladığı önermesine dayanır. Kamu Özel İşbirliği geleneksel kamu alımlarından daha karmaşık olabilir. İşletmeler arasında rekabetin teşvik edilmesi için detaylı proje hazırlama ve planlama ile tedarik aşamasının doğru yönetilmesini gerektirir. Ayrıca, hizmet standartlarını belirlemek, riskleri tahsis etmek ve ticari riskler ile getiriler arasında kabul edilebilir bir dengeye ulaşmak için dikkatli bir sözleşme tasarımı gereklidir.

KÖİ modeli başlangıçta, ülkelerin altyapı yatırımlarının karşılanması için ihtiyaç duyulan finansmanı sağlamak üzere başvuru bir yol olarak görülürken, günümüzde *özel sektörün verimli yatırım ve işletmecilik becerilerinden yararlanılacağı, kamunun ise yatırımların koordinasyonu, genel planlama, denetleme ve politika belirleme gibi alanlarda yoğunlaşmasının sağlanacağı bir model* olarak kabul edilmektedir. (Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2016)

KÖİ'nin sağladığı faydalar arasında, Özel Sektör ve Yerli/Yabancı Sermaye imkanlarından faydalanma, inşaat ve işletme maliyetlerinde etkinlik, kamu, yatırımların koordinasyonun sağlanıp, planlama ve denetlemeye odaklanması, özel sektör yatırım ve işletmecilik becerilerinden yararlanma, projeleri daha hızlı/daha kısa sürede hayata geçirmek, bütçe kısıtları ve ilave kaynak ihtiyacı görülmektedir.

KÖİ uygulamaları mevzuatta Yap-İşlet-Devret, Yap-İşlet, Yap-Kirala-Devret, İşletme Hakkı devri olarak bulunmaktadır. Sözleşme koşullarına göre KÖİ uygulamaları muhasebede; bir finansal varlığı, maddi olmayan duran varlığı ya da hem finansal varlık ve hem de maddi olmayan duran varlığı oluşturabilmektedir. Bu da muhasebe açısından her üç durum için farklı muhasebe uygulamalarını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada, Kamu Özel İşbirliği(KÖİ) uygulamalarının Dünya'da ve Türkiye'deki gelişimi ve geldiği son durum gösterilmiş ve muhasebeleştirme açısından Avrupa Birliği'nde kabul edilen ve ülkemizde de TFRS'leri uygulayan özel sektör tarafından uygulanan "TFRS 12 Yorum İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları" ve devlet muhasebesinde "DMS 32 Hizmet İmtiyaz Sözleşmeleri" standart hükümleri ile karşılaştırmalı olarak hem özel sektörde hem de devlette nasıl muhasebeleştirileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

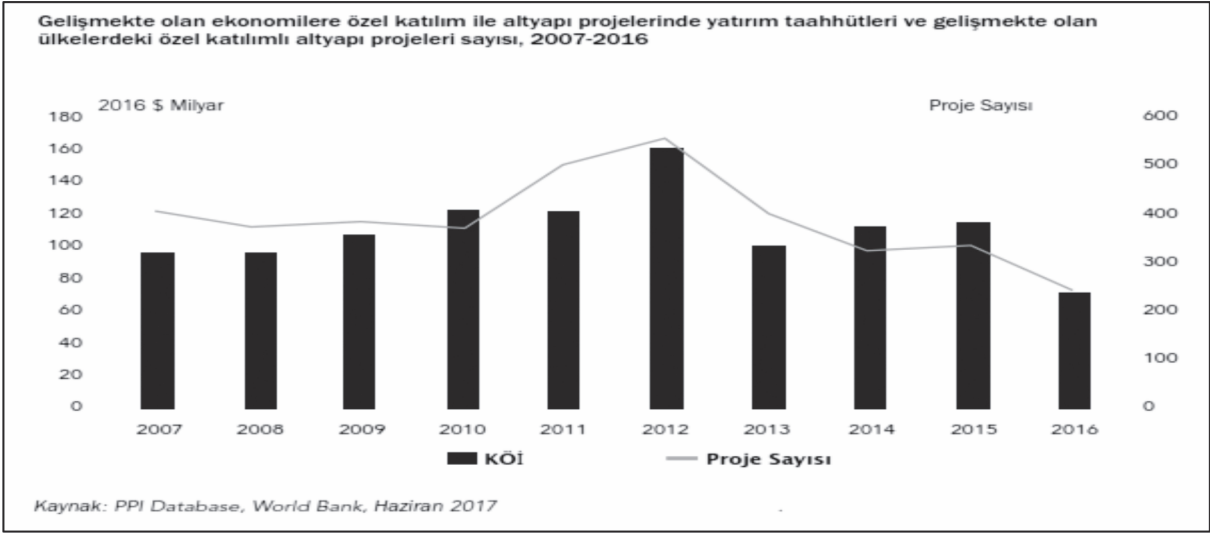
Çalışmada örnek bir uygulama ile özellikle yap işlet devret modelindeki muhasebeleştirme süreci ile ilgili bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2. DÜNYA'DA KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ UYGULAMALARI

KÖİ yöntemi, Avrupa'da çeşitli sektörlerdeki altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi için uygulanmaktadır. Bu alanda ileri düzeyde uygulamaları İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya ve İrlanda gerçekleştirmektedir. Yöntem son yıllarda ulaştırma, eğitim, sağlık, genel kamu hizmetleri gibi sektörlerde daha fazla uygulanmaktadır. (Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2016)

Dünya'da KÖİ uygulamaları incelendiğinde Dünya bankasının 2016 yılı raporuna göre Türkiye'deki havaalanı projesinin kapsam dışı bırakılmasıyla 2015 yılına göre aynı düzeyde devam ettiği görülmüştür.

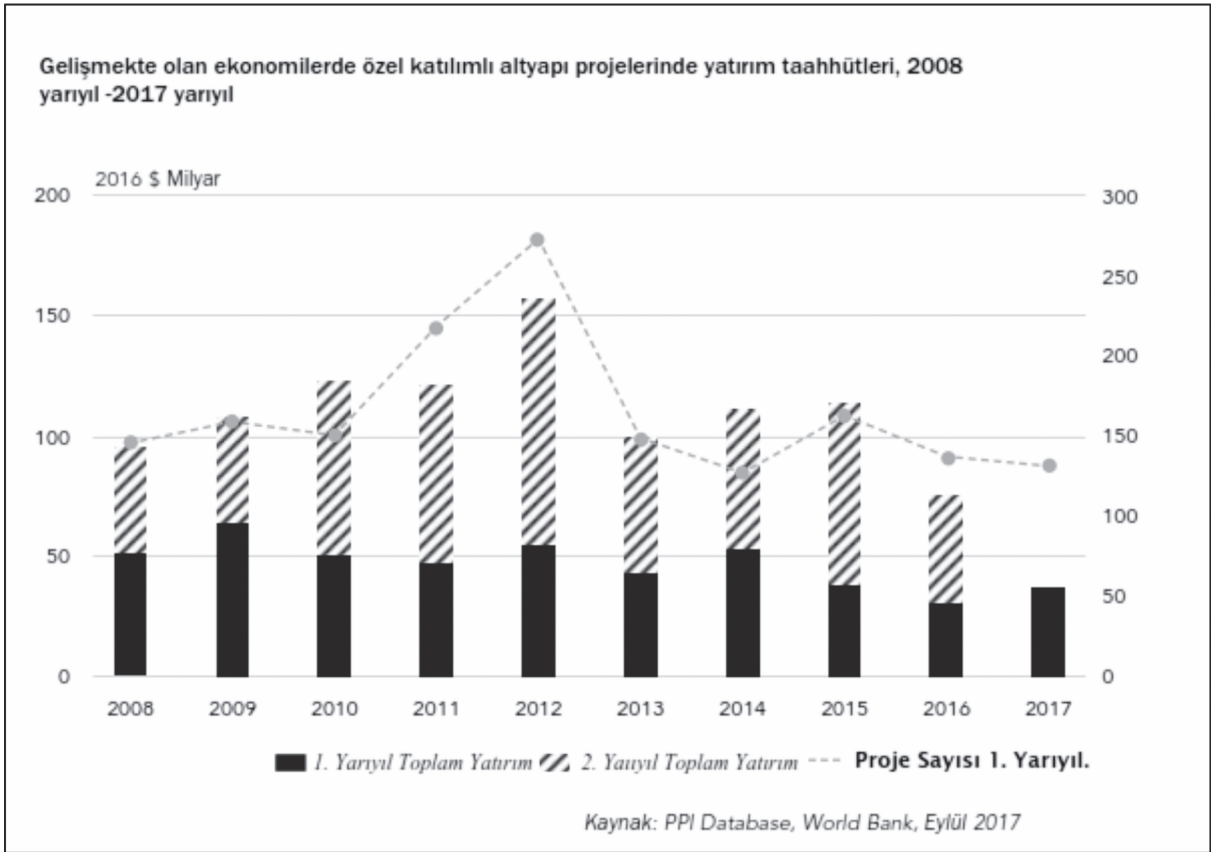
Şekil 1 'de görüldüğü üzere 2016'da özel sektör, gelişmekte olan ülkelerdeki 242 altyapı projesine katıldı ve toplam 71.5 milyar ABD doları tutarında yatırım gerçekleştirildi.2016 yılındaki proje taahhüt tutarı 2015 yılında kaydedilen 113.8 milyar ABD Doları'ndan yüzde 37 daha az oldu. Bununla birlikte, 2015 yılına ilişkin taahhütlerin, özellikle önemli değerlerden birini içeren birkaç büyük projeyi içerdiğine dikkat çekilmelidir: Türkiye'deki 35.6 milyar dolar havaalanı projesi, fiziksel varlıklara 6.5 milyar ABD doları yatırım ve 29.1 milyar ABD Doları imtiyazın ömrü boyunca ödenmesi beklenen imtiyaz ücretlerini içermektedir. Eğer bu proje 2015 veri setinden çıkartılırsa, 2015 yılı yatırımının sadece %8,2 düşüşle 77,8 milyar ABD doları olacağı ve 2015'ten 2016'ya kadar olan yatırımların Türkiye'deki tüm projelerin iskonto edilmesiyle aynı kalacağı görülmüştür. (World Bank Group, 2016 Private Participation in Infrastructure (PPI) Annual Update, 2016)

Şekil 1. 2007-2016 KÖİ Yatırım Taahhütleri ve Sayıları

Şekil 2'den görüldüğü üzere Dünya bankasının 2017 ilk çeyreğinde yayımladığı rapora göre 2017 yılının ilk yarısında üretilen KÖİ yatırımları, 132 proje için 36,7 milyar ABD doları seviyesindedir ve bu 2016 yılı ilk çeyreğinde yapılan yatırımlardan %24 daha fazla olmakla birlikte, yine de ilk çeyrek seviyelerinden önemli ölçüde

daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. 2017 İlk çeyreği için kaydedilen toplam yatırım, son beş yılın ortalama yatırım seviyesi \$ 43,2 milyar'dan % 15 daha düşüktür. (World Bank Group, January–June 2017 Private Participation in Infrastructure (PPI) Half Year Update, 2017)

Şekil 2. 2008-2017 İlk Yarıyılları KÖİ Yatırım Taahhütleri ve Sayıları

2011 ve 2015 yılları arasında Brezilya, Hindistan ve Türkiye toplam yatırımların %58'ini oluşturmaktadır.

Şekil 3'e baktığımızda 2016 yılı itibari ile geliş-

mekte olan ülke ekonomilerindeki KÖİ yatırımları incelendiğinde toplam 242 yatırımın, 162'si enerji sektörüne, 53'ü ulaşım sektörüne, 27'si ise su ve atık ile ilgili yatırımlar olmuştur.

2016 yılında gelişmekte olan ülkelere KÖİ altyapı projelerinde yatırım taahhütleri ve sayısı.

	İşlem Sayıları	Toplam yatırım milyar \$)	% toplam
Enerji	162	43.8	61.4
Ulaşım	53	25.7	36.0
Su & Atık	27	1.9	2.6
Toplam	242	71.4	100.0

Kaynak: PPI Database, World Bank, Haziran 2017

Şekil 3. 2016 yılı sektörlere göre KÖİ yatırımları

3. TÜRKİYE'DE KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ UYGULAMALARI

Türkiye'de 1984 yılından itibaren KÖİ uygulamaları uygulanmaktadır. Türkiye'deki KÖİ uygulamaları dört grupta uygulanmaktadır.

Yap-İşlet-Devret Modeli İleri teknoloji veya yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modeli olup, yatırım bedelinin (elde edilecek kar dahil) sermaye şirketine veya yabancı şirkete, şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetin idare veya hizmetten yararlananlarca satın alınması suretiyle ödenmesini içermektedir. Yap-İşlet-Devret modeli 3996, 3465 ve 3096 sayılı kanunlarca düzenlenmiştir. Otoyol, liman, marina, havaalanı, gümrük kapısı, elektrik santrali uygulamalarında kullanılmaktadır. (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015)

Yap-İşlet Modeli Elektrik enerjisi santrallerinin üretim şirketleri mülkiyetlerinde kurulmalarını, işletilmelerini, üretilen elektrik enerjisinin belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde satışını içeren modeldir. Yap-İşlet modeli 4283 sayılı kanunda düzenlenmiştir. Termik Santral işletilmesinde kullanılmaktadır. (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015)

Yap-Kirala-Devret Modeli İlgili kamu kuruluşu için yapılacak projenin tamamlanmasını takiben ilgili kuruma kiralanmasını içeren modeldir. Yap-Kirala-Devret modeli 351, 652, 5396 ve 6428 sayılı kanunlarca düzenlenmiştir. Hastane, okul ve yurt gibi projelerin yapımını kapsamaktadır. (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015)

İşletme Hakkı Devri Modeli Mülkiyet hakkı kamu kuruluşunda kalmak kaydıyla belirli süre ve şartlarla, belirli bedel karşılığında projenin işletilmesinin özel sektöre devredilmesidir. İşletme Hakkı Devri Modeli 3096, 3465, 4046 ve 5335 sayılı kanunlarca düzenlenmiştir. Havaalanı, Liman, Santral ve Elektrik dağıtım gibi projeleri

kapsamaktadır. (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015)

2012 yılında 10. Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında Kalkınma Bakanlığı öncülüğünde Türkiye'nin ilk KÖİ Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) kurulmuştur. Kamu ve özel sektörden bu alanda deneyimli 108 yetkilinin katıldığı komisyon çalışmaları kapsamında ülkemizdeki KÖİ uygulamalarının iyileştirilip güçlendirilmesine yönelik tedbirler geliştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda (Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2016);

1. Öncelikle artan altyapı ihtiyacı, kamu kaynaklarının yetersizliği ve özel sektörün finansman, teknolojik ve organizasyonel becerilerinden yararlanma gerekliliği ilkeleri çerçevesinde altyapının finansmanında KÖİ modellerinin mümkün olduğunca kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.
2. KÖİ'nin, yüksek uzmanlık gerektirdiği ve başarısız yönetim halinde kamu kesimi üzerine uzun yıllara yayılan yüksek mali yük riski getiren bir model olduğu vurgulanmış ve bu nedenle, kamu kurumlarının KÖİ alanında uzmanlaşmış ve koordinatör nitelikleri taşıyan bir üstyapı tarafından yönlendirilmesine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu yapının, KÖİ projelerinin uygulanmasını mümkün olduğunca standartlara kavuşturmak üzere çalışmalar yapması, uluslararası kurum ve kuruluşlarla temas içinde bulunması, uygulanmaya başlanan projeleri ve sektörü izleyip değerlendirmesi ve geri beslemelerle süreç ve uygulamaları geliştirmesi önerilmiştir.
3. Söz konusu yapının, idarelerin çok sayıdaki proje talepleri arasından ülkenin makro mali dengelerini ve yatırım politikalarını gözeterak ulusal KÖİ politikasını oluşturabilecek, geleceğe yönelik bir yol haritası niteliğinde bir KÖİ Strateji Belgesi hazırlatabilecek

- yetkinlikte olması gerektiği ifade edilmiştir.
4. Ayrıca ilgili kamu kuruluşlarında karmaşık KÖİ projelerinin başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlayacak idari kapasitenin iyileştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.
 5. KÖİ projelerini geliştirirken ihtiyaç değerlendirmesi, etkinlik analizleri, proje önceliklendirmesi ve alternatif finansman yöntemlerinin karşılaştırılması konularında çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.
 6. KÖİ projelerinin performanslarının ve idarenin/devletin bu projelerden kaynaklanan hak ve yükümlülüklerinin izlenmesi, kamu harcama sistemi içerisindeki KÖİ sözleşmelerinin ödenabilirliklerini izlemek amacıyla uluslararası standartlara uygun muhasebe ve raporlama düzenlemelerinin geliştirilmesi vurgulanmıştır.
 7. Mevcut KÖİ mevzuatından kaynaklanan sorunların giderilmesi için çok sayıda yasal düzenlemenin yürürlükten kaldırılıp bir çerçeve KÖİ Kanunu hazırlanması gereği belirtilmiştir.
 8. KÖİ projelerine verilecek devlet yardımlarının kapsamını ve uygulama esaslarını belirleme konusunda gerekli strateji ve planlamaların yapılması, projeye sağlanacak devlet yardımlarının ihale şartnamelerinde açıkça belirtilmesi gerektiği tespiti yapılmıştır.
- Bu kapsamda, KÖİ mevzuatına ilişkin yasal bir çerçeve eksikliği bulunduğu ve kamu kurumlarının KÖİ alanında proje planlama ve yönetim süreçlerinde uzmanlığa dayalı kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. (Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2016)

Tablo 1: Türkiye KÖİ Anlaşmaları 2017

Kamu İdaresi	Proje Sayısı	Proje Türü	Model	Sözleşme Türü	Yapım Aşamasındaki Projeler	İşletmede Olan Projeler
Sağlık Bakanlığı	21	Sağlık Tesisleri	YKD	Finansal Kiralama	17	4
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	12	Gümrük Tesisleri	YİD	Hizmet İmtiyaz	2	10
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	18	Limani, Yat Limanı, Tünel	YİD	Hizmet İmtiyaz	5	13
Karayolları Genel Müdürlüğü	7	Otoyol, Köprü	YİD	Hizmet İmtiyaz	6	1

Kaynak: (ERÜZ, 2017)

2017 yılı itibari ile Sağlık Bakanlığı 21, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı 12, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı 18, Karayolları Genel Müdürlüğü 7 adet projeyi devam ettirmektedirler. Bu projelerin 30 adeti yapım aşamasındaki projeler iken 28 adeti işletmede olan projeler olduğu gözükmemektedir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Ülkemizde hızla gelişen kamu özel uygulamaları ile ilgili literatürde birçok çalışma bulunmaktadır.

Bettignies ve Ross 2009 yılında kamu özel işbirliği uygulamalarını en uygun finansman tarihini incelemişler, bütçeleme sorunları, sözleşmeye bağlı olarak oluşabilecek sorunları ele almışlardır. Yaptıkları çalışmada hangi koşullarda optimal sözleşme sağlandığını vurgulamaya çalışmışlardır. (Bettignies & Ross, 2009)

Martins, Marques ve Cruz 2011 yılında Portekiz’de yapılan kamu özel işbirliklerini enerji sektörü bazında rüzgar gülleri yapımını incelemişlerdir. Özel sektör seçimi, anlaşma süreçleri ve risk paylaşımlarını incelemişlerdir. (Martins, Marques, & Cruz, 2011)

Mu, Jong ve Koppenjan 2011 yılında yaptıkları çalışmada Çin’de özellikle ulaşım olmak üzere birçok alanda hızla yükselen kamu özel işbirliği uygulamalarının politik sebeplere bağlı olarak düşüşe geçmesi ve Çin’de kamu özel işbirliği uygulamalarını incelemişlerdir. (Mu, Jong, & Koppenjan, 2011)

Shaoul, Stafford ve Stapleton 2012 yılında yapılan kamu özel işbirliği anlaşmalarında şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından devletin kamuya daha çok bilgi açıklaması gereğini ve artan kamu özel işbirliği uygulamaları çerçevesinde bunun önemli bir ihtiyaç olduğunu savunmuşlardır. (Shaoul, Stafford, & Stapleton, 2012)

Zaharioaie 2012 yılında yaşanan finansal krizlerde düşüşe geçmiş olmasına rağmen tekrar hızla bü-

yüyen kamu özel işbirliği uygulamalarında kullanılan türev araçlarını incelemiştir. Kullanılan türev araçlarının projelerde ne kadar etkinlikte kullanıldığını araştırmıştır. Uzun vadeli Avrupa Birliği türev araçlarının kullanılabilmesi sonucuna ulaşmıştır. (Zaharioaie, 2012)

Cruz ve Marques 2013 yılında kamu özel işbirliği uygulamalarının büyük belirsizlik taşıyan anlaşmalar olduğunu vurgulamışlar ve yapılan anlaşmaların büyük esnekliğe sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. (Cruz & Marques, 2013)

Geddes ve Wagner 2013 yılında kamu özel işbirliği uygulamalarını hukuksal açıdan ele alarak eyalet bazında 13 temel kural üzerinden incelemeler yapmışlar ve bazı eyaletlerin kuralları sıkı sıkıya takip ederken bazılarının neden uygulamadığını incelemişler ve eyaletler arasındaki küçük hukuksal farklılıkların buna sebep olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. (Geddes & Wagner, 2013)

Nisar 2013 yılında kamu özel işbirliği uygulamalarının özellikle iki sonuç bazında incelemiş, birincisi, proje hem kamu hem de özel tarafların iş ve hizmet planları ile uyumlu olmalıdır ve ikincisi, bu uyumun sağlanması için uygun yönetim yapıları ve prosedürleri oluşturulmalıdır sonucuna ulaşmıştır. (Nisar, 2013)

Vertakova ve Plotnikov 2014 yılında global dünyada artan kamu özel işbirliği uygulamalarını aynı şekilde hızla büyüyen Rusya kamu özel işbirliklerini incelemişler ve şirketlerin kamu özel işbirliği konusunda çalışan eğitimli kişilerin eksikliğini ve ihtiyaçlarını ortaya koymuşlardır. (Vertakova & Plotnikov, 2014)

Gangwar ve Raghuram 2015 yılında demiryolu üzerinden yapılan kamu özel işbirliklerinin ileri teknoloji gerektirmesinden dolayı diğer kamu özel işbirliği uygulamalarından daha riskli olduğunu öne sürmüşler ve yapılan anlaşmaların parçalara ayrılarak risk paylaşımı olması gerektiğini

savunmuşlardır. (Gangwar & Raghuram, 2015)

Oppio ve Torrieri 2016 yılında yaptıkları çalışmada kamu özel işbirliği uygulamalarının hem özel sektöre hem de kamuya büyük avantajlar sağladığını öngörmüşler ve Milan şehrinde yapılan bir projeyi risk odaklı olarak incelemişlerdir. (Oppio & Torrieri, 2016)

Arbulú, Lozano ve Rey-Maqueira 2017 yılında belediye katı atıklarının enerjiye dönüşüm sürecinde kamu özel işbirliklerinin etkin bir şekilde rol aldığını ve Mallorca örneğinden yola çıkarak bu kamu özel işbirliklerinin neticesinde turizme olan katkılarını incelemişlerdir ve turizmin önemli ölçüde bu uygulamalardan etkilendiğini ve daha çok adapte edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. (Arbulú, Lozano, & Rey-Maqueira, 2017)

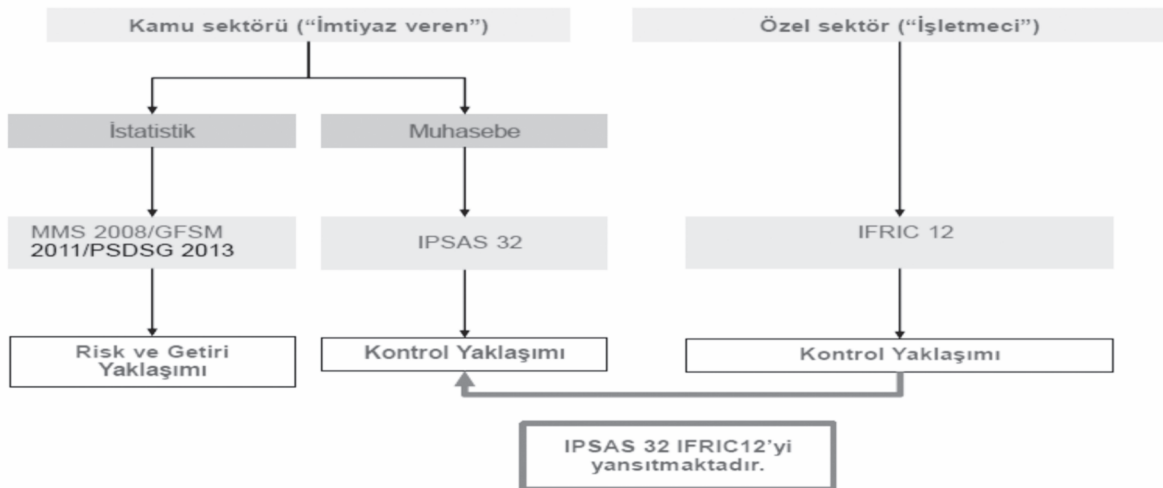
Caprchione, Demirag ve Grossi 2017 yılında kamu özel işbirliğinde meydana gelen reformlar ve kamu özel işbirliğindeki gelişmeleri incelemiş ve hesap verilebilirlik ve şeffaflık açısından zor olan bu sistemin geliştirilmesi açısından önermelerde bulunmuşlardır. (Eugenio, Demirag, & Grossic, 2017)

5. KÖİ UYGULAMALARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

AB ile yürütülen müzakereler çerçevesinde Türkiye AB'nin istatistik düzenlemelerini üstlenmek durumundadır. TÜİK, 2012-16 Stratejik Planında Uluslararası standartlarda istatistiklerin üretilmesi amacıyla istatistiki çalışmalarda Avrupa İstatistik Sistemi'ne uygun, uluslararası metodolojiler, sınıflamalar, yöntem ve standartları kullanacağını belirtmektedir. Bu nedenle, Türkiye örneğinde Birleşmiş Milletler ve IMF düzenlemelerinden daha önemlisi Eurostat uygulamalarıdır.

Özel Sektör ile ilgili muhasebe politikalarında Avrupa Birliği uyum sürecinde kamu özel işbirliği uygulamalarının muhasebeleştirilmesinde Avrupa Birliği'nin'de uygulanmasını önerdiği TFRS Yorum 12 - İmtiyazlı hizmet anlaşmaları (IFRIC 12 - Interpretation on Service Concession Arrangements) uygulanmaktadır.

Kamu kurumları ise 5018 sayılı kanun kapsamında tam tahakkuk esaslı uygulamaya geçiş ile birlikte Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı DMS 32 Hizmet İmtiyaz Sözleşmeleri'ne göre muhasebe kayıtlarını tutmaktadır.

Şekil 4. IPSAS 32 ve IFRIC 12 karşılaştırması

Kaynak: (Heiling, 2017)

IFRIC 12 Service Concession Arrangements Kasım 2006'da yayımlanmıştır ve 1 Ağustos 2008'den itibaren (AB hazırlayıcıları için 30 Mart 2009'da) yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde TFRS Yorum 12 olarak Temmuz 2007'de yayımlanmış ve Aralık 2007'den sonra yürürlüğe girmiştir. TFRS 12 - İmtiyazlı hizmet anlaşmaları yorumu;

Kamudan özel sektöre verilen imtiyazlı hizmet anlaşmalarının işletmeciler tarafından muhasebeleştirilmesini düzenler.

Bu Yorum, aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi durumunda kamudan özel sektöre verilen imtiyazlı hizmet anlaşmaları için geçerlidir:

(a) İmtiyazı tanıyanın, işletmecinin altyapı ile hangi hizmetleri vermesi gerektiğini, bu hizmetleri kimin için vermesi gerektiğini ve hangi fiyat üzerinden vermesi gerektiğini denetlemesi veya düzenlemesi durumunda ve

(b) İmtiyazı tanıyanın; mülkiyet, intifa hakkı ya da başka bir vasıta ile, anlaşma döneminin sonunda altyapıya ilişkin mevcut herhangi bir önemli hak/payı kontrol etmesi durumunda aşağıda belirtilen her iki madde için de geçerlidir:

- (a) İşletmecinin hizmet anlaşması nedeniyle inşa ettiği veya üçüncü bir taraftan elde ettiği altyapı ile

- (b) İmtiyazı tanıyanın hizmet anlaşmasının amacı doğrultusunda işletmeciye imtiyaz hakkı tanıdığı mevcut altyapı.

Bu yorum, hizmet anlaşmasını yapmadan önce işletmeci tarafından maddi duran varlık olarak elde tutulan ve muhasebeleştirilen altyapının muhasebeleştirilmesini düzenlemez.

Bu tür bir altyapı için TFRS'lerin finansal durum tablosu (*bilanço*) dışı bırakmaya ilişkin hükümleri (TMS 16'da belirtilen) uygulanır. (TFRS 12 yorum madde 8)

TFRS 12 - İmtiyazlı hizmet anlaşmaları yorumunda düzenlenen konular aşağıdaki gibidir:

(a) İşletmecinin altyapı üzerindeki haklarının kullanımı;

(b) Anlaşma bedellerinin muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi;

(c) İnşaat veya yenileme hizmetleri;

(d) İşletme hizmetleri;

(e) Borçlanma maliyetleri;

(f) Bir finansal varlığın ve maddi olmayan duran varlığın sonraki muhasebeleştirme işlemi;

(g) İmtiyazı tanıyan tarafından işletmeciye sunulan kalemler

Devlet muhasebesi kapsamında ise; 'IPSAS 32 Service Concession Arrangements' 2011 yılında IFRIC 12'ye paralel olarak devletin düzenleyeceği muhasebe standardı olarak yayımlanmıştır. 2014 yılında Türkiye'de'' DMS 32 Hizmet İmtiyaz Sözleşmeleri'' olarak Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanmıştır.

DMS 32 ve TFRS yorum 12 birbirine paralel ve bütünlük oluşturacak şekilde yayımlanmış ve böylece raporlamada hem devlet açısından, hem özel sektör açısından bütünlük sağlanmıştır.

5.1. Anlaşma Bedelinin Muhasebeleştirilmesi ve Ölçülmesi

TFRS yorum 12 kapsamına giren sözleşmeye dayalı anlaşmaların şartları uyarınca, işletmeci, bir hizmet sunucusu olarak hareket eder. İşletmeci, bir kamu hizmetinin sunulması için kullanılan altyapıyı inşa eder veya yeniler (inşaat veya yenileme hizmetleri) ve belirlenen dönem boyunca bu altyapıyı işletir ve altyapının bakımını (işletme hizmetleri) gerçekleştirir.

İşletmeci, gerçekleştirdiği hizmetler için TFRS 15 (eski TMS 11) ve (eski TMS 18) uyarınca

hasılatını muhasebeleştirir ve ölçer. İşletmecinin tek bir sözleşme veya anlaşma çerçevesinde birden fazla hizmet gerçekleştirmesi durumunda (örneğin, inşaat veya yenileme hizmetleri ile işletme hizmetleri) alınan veya alınacak bedel, tutarlar ayrı ayrı tanımlanabildiği zaman, verilen hizmetlerin gerçeğe uygun değerleri oranında dağıtılır. Söz konusu bedelin niteliği, daha sonra nasıl muhasebeleştirileceğini belirler.(TFRS 12 yorum m.13)

İşletmeci, inşaat veya yenileme hizmetlerine ilişkin hasılatı ve maliyetleri “*TFRS 15 Müşteri sözleşmelerinden hasılat standardı* (eski TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı)” hükümlerine uygun olarak muhasebeleştirir.

İşletmeci yapım aşamasında inşaat hizmeti veren herhangi bir işletmeden farksızdır. Çünkü kendi adına değil kamu adına ve hesabına taahhüt şeklinde inşaat yapmaktadır. Bu nedenle inşaat sözleşmeleri tamamlanma aşamasına (oranına) göre muhasebeleştirilir. Bu yöntemde inşaata ilişkin maliyetler işin tamamlanma yüzdesine göre finansal tablolara yansıtılır. İşletme yaptığı inşaat giderleri ile gelecekte bir ekonomik fayda sağlayacaktır, ve yaptığı bu giderler de güvenilir olarak ölçülebilmektedir. Bu nedenle işletme yapım aşamasında katlandığı giderlere eş zamanlı olarak bir varlık kayıtlara alınmalıdır. Aktifleştirilecek varlığın türünün belirlenmesinde kriter gelecekte sağlayacağı fayda akışı ile ilgilidir. Sağlanacak ekonomik fayda akışına göre varlık türü;

- TFRS 9 göre finansal varlık olarak ya da
- TMS 38 e göre Maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilir.

KÖİ uygulamalarında muhasebeleştirme açısından yukarıdaki açıklamalar kapsamında üç durum bulunmaktadır. Sözleşme şartlarına göre belirlenen bu üç durum TFRS Yorum 12’de;

- *finansal varlık olarak muhasebeleştirime*

- *maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirime*

- her ikisini de kapsayan hem *finansal varlık hem de maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirime olan karma model* de diyebileceğimiz modeldir.

Aynı şekilde devlet muhasebesinde DMS 32’yi incelediğimizde;

- *Mali yükümlülük modeli,*

- *İşletmeciye bir hakkın devredilmesi modeli ve*

- *Sözleşmeyi bölme modeli* olarak üç modelin bulunduğunu görmekteyiz.

Böylece, DMS 32 ve TFRS Yorum 12 birbirlerine paralel olarak hazırlanmış standartlardır.

DMS 32’yi incelediğimizde imtiyaz veren tarafın hizmet imtiyaz sözleşmesine konu edilen bir varlığı, hizmet imtiyaz varlığı olarak başlangıçta gerçeğe uygun değeriyle kaydetmesi gerektiği hususunun belirtildiği görülmektedir.. İmtiyaz veren, bir hizmet imtiyaz varlığını kaydettiği zaman karşılığında yükümlülük kaydını da yapması gerekmektedir. Hizmet imtiyaz varlığının başlangıçta ölçülen gerçeğe uygun değeriyle yükümlülük tutarı eşittir. (DMS 32, 2014)

TFRS 12 Yorumu göre ise, özel sektör kamu özel işbirliği anlaşması çerçevesinde gerçekleştirdiği hizmetler için ‘*TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat*’ standardı (Standartta TMS 11 ve TMS 18 uyarınca olarak belirtmektedir ancak araştırmanın yazıldığı gün itibari ile bu iki standardın yerini TFRS 15 almıştır.) uyarınca hasılatını muhasebeleştirir ve ölçer. Muhasebe modellerini aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

5.2. Finansal Varlık Olarak Muhasebeleştirme

Bu modelde, TFRS 12 yoruma göre, işletmeci, bir finansal varlığı, inşaat hizmetleri karşılığında imtiyazı tanıyanın verdiği veya imtiyazı tanıyanın talimatı doğrultusunda verilen nakit veya diğer bir finansal varlığı elde etmeye ilişkin sözleşmeden doğan koşulsuz bir hakka sahip olduğu ölçüde muhasebeleştirir

Finansal varlık başka bir işletmeden nakit veya başka bir finansal varlık almak için sözleşmeden doğan haktır. Sözleşme, işletmeye koşulsuz nakit tahsil etme hakkı tanıyorsa yani işletmenin kamu hizmetinin kullanımından bağımsız bir şekilde varlık kullanılsa da kullanılsa da nakit tahsil etme hakkına sahipse işletmeci yapım aşamasında finansal varlık muhasebeleştirir.

İmtiyazı tanıyan ,sözleşmeye göre işletmenin nakit akışlarını garanti etmiştir.

İmtiyazlı hizmet varlığının işletme aşamasında kamu tarafından kullanılmama riski, imtiyaz veren tarafından üstlenilmektedir

Ödeme, işletmecinin altyapının belirlenen kalite veya etkinlik gereklerini karşıladığını garanti etmesi koşuluna bağlı olsa dahi, imtiyazı tanıyan taraf, işletmeciye

(a) belirlenen veya belirlenebilen tutarı veya

(b) eğer varsa, kamu hizmeti kullanıcılarından tahsil edilen tutarlar ile belirlenen veya belirlenebilen tutarlar arasındaki açığı ödemeyi sözleşmeye dayalı olarak taahhüt ediyorsa, işletmecinin nakit tahsil etmeye ilişkin koşulsuz bir hakkı vardır. Dolayısıyla bu hakkın finansal varlık olarak muhasebeleştirilmesi gerekir.

Devlet muhasebesinde ise; bu modele göre imtiyaz veren kurum bir hizmet imtiyaz varlığının yapımı, geliştirilmesi, edinimi ya da iyileştirilmesi

karşılığında işletmeciye nakit veya diğer bir finansal varlıkla koşulsuz ödeme yapmak zorunda olduğu durumlarda, (bu ödeme belirlenmiş ve ya belirlenebilir bir tutar ya da işletmecinin kamu hizmetini alanlardan sağladığı ücret arasındaki fark şeklinde olabilir) varlığın karşılığında *mali bir yükümlülük* kaydeder. (DMS 32, 2014). Bu modele göre imtiyaz veren kuruluş projeyi üstlenen özel sektör kuruluşuna koşulsuz bir ödeme yapmayı taahhüt etmektedir.

İmtiyaz verenin işletmeciye yaptığı ödemeler; yükümlülükte bir azaltma, işletmecinin verdiği hizmetler için yapılan gider ve finansman gideri olarak özün önceliğine göre ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Hizmet imtiyaz sözleşmesinde belirlenen, işletmecinin verdiği hizmetler için yapılan gider ve finansman gideri imtiyaz veren tarafından gider olarak kaydedilmelidir.

Modelde kamu özel işbirliği proje sorumluluğunu üstlenen özel sektör tarafından incelediğimizde: (TFRS Yorum 12, 2011) daha önce de vurgulandığı gibi;

- TFRS Yorum 12'ye göre İmtiyazı tanıyan tarafından veya imtiyazı tanıyanın talimatı ile ödenmesi gereken tutar, TFRS 9 çerçevesinde,

(a) itfa edilmiş maliyetinden muhasebeleştirilir veya

(b) gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen şekilde muhasebeleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İmtiyazı tanıyan tarafından ödenmesi gereken tutarın kamuda borç olarak özel sektörde alacak olarak muhasebeleştirilmesinde TFRS 9 (Eski uygulamada TMS 39) çerçevesinde, etkin faiz yöntemi kullanılarak itfa edilmiş maliyetle ölçülmesi ve hesaplanan faizin kar veya zararda muhasebeleştirilmesi gerektirdiği belirtilmektedir.

5.3. Maddi Olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirme

Maddi olmayan duran varlık TMS (IAS) 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardında “fiziksel varlığı olmayan, tanımlanabilir, parasal olmayan varlık” olarak tanımlanmıştır (TMS (IAS) 38 md.8). Ayrıca maddi olmayan duran varlığın tanımlanabilir olması için sözleşmeye bağlı haklardan doğması gerektiği standart da ifade edilmiştir (IAS 38 md. 11,12).

YİD sözleşmesi işletmeciye, belirlenebilir veya sabit bir ödeme garanti etmek yerine kamu hizmetinin kullanımına bağlı olarak ücret tahsil etme hakkı veriyorsa, işletmeci maddi olmayan duran varlığı, kamu hizmeti kullanıcılarından ücret tahsil etme hakkını (lisans) elde ettiği ölçüde muhasebeleştirir. Kamu hizmeti kullanıcılarından ücret tahsil etme hakkı, nakit elde etmek için koşulsuz bir hak değildir; çünkü tutarlar, kamunun hizmeti kullandığı ölçüde koşula bağlıdır. KÖİ sözleşmelerinde, imtiyaz tanıyan tarafından işletmeciye hizmetleri karşılığında ödenecek bir varlık belirlendi ise bunlar devlet teşviklerine girmemekte ,bu varlıklar, işletmecinin maddi olmayan duran varlıkları olarak muhasebeleştirilmektedir. Bu varlıklar ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değerinden ölçülmektedir.. Hizmet anlaşmasının amacı doğrultusunda imtiyazı tanıyan tarafından işletmeciye imtiyaz hakkı tanınan altyapı kalemleri, işletmecinin maddi duran varlığı olarak muhasebeleştirilmez. (TFRS Yorum 12, 2011).

Diğer taraftan bu modele göre imtiyaz veren kamu kuruluşu bir hizmet imtiyaz varlığının yapımı, geliştirilmesi, edinimi ya da iyileştirilmesi karşılığında işletmeciye nakit veya diğer bir mali varlıkla koşulsuz ödeme yapmak zorunda olmadığında ve işletmeciye üçüncü taraflardan veya diğer bir gelir getirici varlıktan gelir elde etme hakkını devrettiğinde, elde ettiği varlığa ilişkin gelirlerin kazanılmamış kısmını yükümlülük

olarak kaydetmektedir. (DMS 32, 2014) İmtiyaz veren kamu kuruluşu hizmet imtiyaz sözleşmesinin ekonomik mahiyetine göre muhasebeleştirilen yükümlülüğü azaltmakta ve geliri muhasebeleştirilmektedir.

İmtiyaz veren; hizmet imtiyaz varlığı ve hizmetlerin sağlanması karşılığında işletmeciye üçüncü taraflardan veya diğer bir gelir getirici varlıktan gelir elde etme hakkını devrettiğinde bu değiş tokuş gelir yaratan bir işlem olarak değerlendirmesi gerekmektedir. İşletmeciye verilen hak, hizmet imtiyaz sözleşmesi süresince geçerli olduğu için imtiyaz veren bu değiş tokuştan elde edilen geliri hemen muhasebeleştirmez. Bunun yerine bir yükümlülük, henüz kazanılmamış gelirin bir kısmı olarak muhasebeleştirilir. Gelir, hizmet imtiyaz sözleşmesinin ekonomik mahiyetine göre muhasebeleştirilir ve gelir muhasebeleştirildiği için yükümlülük azalır. (DMS 32, 2014)

5.4. Sözleşmeyi Bölme (Karma Model) (Finansal Varlık ve Maddi Olmayan Duran Varlık Olması Durumu)

Bazı YİD sözleşmeleri, işletmeciye belirli asgari bir tutarı garanti etmekte ayrıca bu tutarı aşacak talep oluştuğu durumda hizmeti kullananlardan ücret tahsil etme hakkı verebilir. Bu tür sözleşmelerde talep riski taraflar arasında paylaşılmış olur. Böyle bir sözleşmeye taraf olan işletmeci, garanti edilen kısım için finansal varlık ve talep fazlası durumunda kamu hizmetini kullananlardan ücret tahsil etme hakkı içinse maddi olmayan duran varlık muhasebeleştirir.

Kamu da ise; imtiyaz veren bir hizmet imtiyaz varlığının yapımı, geliştirilmesi, edinimi ya da iyileştirilmesi için kısmen mali yükümlülük oluşturarak, kısmen de bir hak vererek işletmeciye ödeme yapıyor ise muhasebeleştirilen toplam yükümlülüğün her bir kısmı ayrı ayrı kaydedilir. İmtiyaz veren, mali yükümlülük ve işletmeciye bir hakkın verilmesi modeline göre kısmen mali

yükümlülük oluşturarak, kısmen de bir hak vererek işletmeciye ödeme yapılan yükümlülüğün her bir kısmını kayıtlarında ayrı ayrı gösterir. (DMS 32, 2014)

Aynı şekilde KÖİ uygulamalarında özel sektörde ise yukarıda açıklandığı üzere, finansal varlık ve maddi olmayan duran varlığı ayrı ayrı muhasebeleştirir ve ilgili standartlar uyarınca kayıtlarında gösterir.

6. KÖİ –YAP İŞLET DEVRET MODELİ ÖRNEK UYGULAMALAR

Kamu Özel İşbirliği uygulamalarında yukarıda açıklandığı üzere muhasebeleştirmede üç esas bulunmaktadır. Bunlar *Finansal Varlık Olarak Muhasebeleştirme*, *Maddi Olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirme*, *Sözleşmeyi Bölme (Her iki durumunda aynı anda geçerli olduğu) Hem Finansal Varlık hem de Maddi olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirme*. Bu nedenle uygulama örneğimiz ÖZEL SEKTÖR açısından her üç durumu da kapsayacak biçimde TFRS 12 yorumu uygulamak üzere geliştirilmiştir. Uygulamanın daha net anlaşılması için tutarlar küçük tutulmuş yuvarlama farkları tamamlanmıştır. (örnek *IFRIC 12 den uyarlanmıştır.*)

6.1. Finansal Varlık Olarak Kaydetme

Sözleşme şartlarına göre işletme, yol inşa edecektir, inşaat 2 yılda tamamlanacaktır ve 8 yıl boyunca da belirli bir standartta inşa edilen yol işletilip bakım yapılacaktır (3.- 8. Yıllar) Sözleşme şartlarına göre, işletme yolu 8. yılda yenileyecektir. 10. Yılın sonunda, sözleşme sona erecektir. İşletmenin inşaat hizmetleri, işletme hizmetleri, yenileme hizmetleri olmak üzere 3 performans yükümlülüğü yerine getirdiği varsayılmıştır. İşletmenin yükümlülüklerin yerine getirmek için tahmini maliyetleri:

Tablo 2. Sözleşme Maliyetleri

	Yıl	TL
İnşaat maliyetleri	1	1500
	2	1500
İşletme (operasyon) Maliyetleri (her yıl)	3–10	30
Yol yenileme maliyeti	8	300

Anlaşma şartlarına göre imtiyaz tanıyan işletmeye yolu kamusal kullanıma açtığı 3. Ve 10. yıllar arasında, her yıl için 600 TL ödeme yapacaktır. Bu işlemler gerçekleşirken, tüm nakit akışlarının yıl sonunda gerçekleştiği varsayılmaktadır.

İşletme hasılatı ‘*TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat*’ a göre belirlenir. Hasılat, işletmenin verdiği hizmetler için imtiyaz tanıyandan almasını beklediği bedeldir- performans yükümlülükleri yerine getirildiğinde (veya olduğu haliyle) hasılat tahakkuk ettirilir.

Sözleşmenin şartları uyarınca işletme, 8. yılın sonunda yolu yenilemekle yükümlüdür. 8. yılda imtiyaz tanıyan, yolun yenilenmesi için işletmeye ödeme yapacaktır.

(a) işletme tahmini yatırım maliyetlere %5 ilave ederek tahmini satış fiyatını belirlemiştir

(b) işletme tahmini operasyonel işletme giderine %20 ilave ederek tahmini satış fiyatını belirlemiştir

(c) işletme 8. yılda yapacağı tahmini yenileme maliyetine %10 ilavesi ile satış fiyatını belirlemiştir.

(d) işletme ile imtiyaz tanıyıcı kurum arasındaki finansal işlemlerde uygulanacak faiz oranı yıllık %6.18

(e) işletmenin borçlanma maliyeti %6.7 dir.

Beklenen toplam hasılat (yıllık 3-10 yıllar arasında 600 TL), önemli finansman unsurlarını dikkate

olarak, inşaat hizmetleri, işletme hizmetleri ve yol yenileme işlemlerinin nispi bağımsız satış fiyatlarına dayanan performans yükümlülüklerine aşağıdaki şekilde tahsis edilmiştir:

Tablo 3. Her Bir Performans Zorunluluğu İçin Tahsis Edilen İşlem Fiyatı

	İşlem fiyat tahsisi (önemli finansman unsurunun etkisi dahil olmak üzere)	TL
İnşaat işlemleri (2 yıldaki)	$1.500 + (1500 \times 0.05 = 75) = 1575 \times 2 \text{ yıl} =$	3150
Operasyon işlemleri (8 yıldaki)	$30 + (30 \times 0.20 = 6) = 36 \times 8 =$	288
Yol yenileme işlemleri (8. Yıldaki)	$300 + (300 \times 0.10 = 30) =$	330
Toplam		3768
Etkin faiz oranı		6.18% her yıl

Örneğin 1. yılda 1500 TL inşaat maliyeti, 1575 TL inşaat geliri ve dolayısıyla inşaat karı 75 TL kar veya zararda muhasebeleştirilir.

İlk iki yıl boyunca işletme hizmet sözleşmesiyle ilgili varlığı anlaşmanın önemli bir finansman unsuru olarak kabul eder ve ‘‘TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat’’ standardı uyarınca muhasebeleştirir. İnşaat tamamlandıktan sonra,

imtiyaz taniyanın ödeyeceği tutarlar TFRS 9 Finansal Araçlar uyarınca alacaklar olarak kaydedilir.

Nakit akışları ve gerçeğe uygun değerler tahmini aynı kalırsa, efektif faiz oranının yılda % 6,18 olacağı kabul edilmiştir. Bu verilere göre, 1-3’üncü yılların sonunda alacak tutarı aşağıdaki gibi hesaplanır:

Tablo 4. İmtiyaz Sözleşmelerine İlişkin Finansal Varlıkların (alacaklarının) ölçülmesi:

	TL
1.Yıldaki inşaat maliyeti tutarı	1575
1.Yıldaki İmtiyaz Sözleşmelerine İlişkin Finansal Varlıklar (Alacaklar)	1575
1.Yılın sonundaki Sözleşmeye ilişkin Fin. varlıkların 2. Yıldaki efektif faizi ($6.18\% \times 1575\text{TL}$)	96
2.Yıldaki inşaat maliyeti tutarı	1575
2. Yıldaki İmtiyaz Sözleşmelerine İlişkin Finansal Varlıklar(alacaklar)	3246
2.Yılın sonundaki Sözleşmeden kaynaklanan varlıkların 3. Yıldaki efektif faizi ($6.18\% \times 3246\text{TL}$)	67
3.Yıldaki yol işletme tutarı ($30 \text{ TL} \times (1 + 20\%)$)	36
3. Yıldaki nakit tahsilatı	(600)
3. Yıldaki İmtiyaz Sözleşmelerine İlişkin Finansal Varlıklar(Alacaklar)	2883

Bu uygulamanın amacı doğrultusunda, işletmenin sözleşmeyi borç ve kazanılmış kârlar ile finanse ettiği varsayılmaktadır. Ödenmemiş borcu için yılda yüzde 6.7 oranında faiz ödediği kabul edilmiştir. Nakit akışları ve gerçeğe uygun değerler tahmini ile aynı kalırsa, işletmenin nakit akışları, kapsamlı gelir tablosu ve finansal durum tablosu sözleşme süresi boyunca aşağıdaki şekilde olacaktır:

Tablo 5. Nakit Akışları (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
Nakit	-	-	600	600	600	600	600	600	600	600	4800
Sözleşme Maliyetleri	(1500)	(1500)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(330)	(30)	(30)	(3,540)
Borç Maliyetleri	-	(102)	(207)	(183)	(159)	(129)	(99)	(69)	(57)	(21)	(1026)
Net Nakit Akışı	(1500)	(1602)	363	387	411	441	471	201	513	549	234

Tablo 6. Kapsamlı Gelir Tablosu (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
Hasılat	1575	1575	36	36	36	36	36	366	36	36	3768
Sözleşme Maliyetleri	(1500)	(1500)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(330)	(30)	(30)	(3,540)
Finansman Geliri	-	96	201	177	153	129	102	75	66	33	1032
Borçlanma Maliyetleri	-	(102)	(207)	(183)	(159)	(129)	(99)	(69)	(57)	(21)	(1026)
Net Kâr	75	69	-	-	-	6	9	42	15	18	234

Tablo 7. Finansal Durum Tablosu (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İmtiyaz Sözleşmelerine İlişkin Finansal Varlıklar (Alacaklar)	1575	3246	2883	2496	2085	1650	1188	1029	531	-
Nakit/(Borçlar)	(1500)	(3,102)	(2,739)	(2,352)	(1,941)	(1,500)	(1,029)	(828)	(315)	234
Net Varlıklar	75	144	144	144	144	150	159	201	216	234

Bu örnekte borçlanma maliyetleri sonuç hesaplarına kaydedilmiştir. Çünkü finansal varlık modeli kullanılmıştır. Bütün harcamalar gidere kaydedilmiştir. Gelirden doğan alacaklar da finansal durum tablosunda YİD sözleşme varlıklarından alacaklarda finansal varlık olarak muhasebeleştirilmiştir.

Bu örnek birçok olası imtiyazlı sözleşme türünün yalnızca biriyle ilgilidir. Amacı, pratikte yaygın olarak bulunan bazı özelliklerin muhasebe işlemlerini göstermektir. Gösterimi olabildiğince net hale getirmek için, sözleşme süresinin sadece on yıl olduğunu ve işletmecinin yıllık faturalarının dönem boyunca sabit olduğu varsayılmıştır. Uygulamada, sözleşme süreleri daha uzun olabilir ve yıllık gelirler zamanla artabilir. Bu gibi durumlarda, net karın yıldan yıla değişmesi daha yüksek olabilir.

Muhasebe kayıtları:

Yatırım dönemi: (Vergiler ihmal edilmiştir)

İşletme Dönemi : Birinci Yıl Kayıtları

102 BANKALAR	1500	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR		1500
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	1500	
102 BANKALAR-İLGİLİ HESAPLAR		1500
31.12.20		
*225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	1575	
600 HASILAT (YURTIÇİ SATIŞLAR)		1575
31.12.20		
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	1500	
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA		1500
31.12.20		
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA	1500	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ		1500
/		

31.12.20	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR	1575
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	1500
690 DÖNEM KAR ZARAR H	75
/	

* Kullanılan hesap yerine hesap planında değişiklik yapılması kaydıyla 142-242 İmtiyazlı Sözleşmelere İlişkin Finansal varlıklar kullanılabilir.

Birinci yıl sonunda, finansal durum tablosu ve Kar-Zarar tablosu aşağıdaki gibi olur.(Diğer işlemler ihmal edilmiştir)

Finansal Durum Tablosu		Kar Zarar Tablosu	
Finansal Varlıklar		Hasılat	1575
YİD işletmesinden Alacaklar	1575	Sat. Maliyeti	(1500)
	<hr/>		<hr/>
Aktif Toplamı	1575	Kar	75
Yükümlülükler			
Finansal Borçlar			
YİD sözleşmesinden Borçlar	1500		
Özkaynaklar			
Dönem Karı	<u>75</u>		
Pasif Toplamı	<u>1575</u>		

İşletme Dönemi : İkinci Yıl Kayıtları

590 DÖNEM KARI	75	
591 GEÇMİŞ YIL KARLARI		75
102 BANKALAR	1500	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR		1500
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	1500	
102 BANKALAR-İLGİLİ HESAPLAR		1500
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	1575	
600 HASILAT (YURTİÇİ SATIŞLAR)		1575
31.12.20		
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	96	
642 FAİZ GELİRLERİ		96
31.12.20		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	102	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR		102
31.12.20		
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	1500	
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA		1500
/		

31.12.20		
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA	1500	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ		1500
31.12.20		
661 UZUN VADELİ BORÇLANMA MALİYETLERİ	102	
781 FİNANSMAN GİDERLERİ YANSITMA		102
31.12.20		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR	1575	
642 FAİZ GELİRLERİ	96	
622 SATILAN HİZMET MALİYETLERİ		1500
661 UZUN VAD. BORÇLANMA 2568 MALİYETLERİ		102
690 DÖNEM KAR ZARAR H		69
/		

İkinci yıl sonunda, finansal durum tablosu ve Kar-Zarar tablosu aşağıdaki gibi olur.

Finansal Durum Tablosu		Kar Zarar Tablosu	
Finansal Varlıklar		Hasılat	1575
YİD işletmesinden Alacaklar	3246	Sat. Maliyeti	(1500)
	_____		_____
Aktif Toplamı	3246	Brüt Kar	75
Yükümlülükler		Faiz Gelirleri	96
Finansal Borçlar		Faiz Giderleri	(102)
YİD sözleşmesinden Borçlar	3102	Dönem karı	69
Özkaynaklar			
Geçmiş Yıl Karları	75		
Dönem Karı	<u>69</u>		
Pasif Toplamı	<u>3246</u>		

İşletme Dönemi : Üçüncü Yıl Kayıtları

İşletme üçüncü yılda yol inşaatını tamamlamış ve işletmeye açmıştır. İmtiyaz veren, işletmeye her yıl 600 TL vermeyi kabul etmiştir. İşletmede her yıl işletme gideri olarak 30 TL harcamaktadır. 30 TL işletme gideri %20 karla 36 TL gelir getirdiği varsayılmıştır.

Üçüncü yılda işletme, imtiyaz verenden alacaklarına mahsuben 600 TL yi tahsil etmiştir.

Banka kalanı olan 570 TL borçların ödenmesinde kullanılmıştır

740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	30	
102 BANKALAR-İLGİLİ HESAPLAR		30
590 DÖNEM KARI	69	
591 GEÇMİŞ YIL KARLARI		69
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	36	
600 HASILAT (YURTIÇİ SATIŞLAR)		36
31/12/20		
102 BANKALAR	600	
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR		600
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	201	
642 FAİZ GELİRLERİ		201
31.12.20....		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	207	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR		207

31/12/20....	
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	30
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA 31/12/20....	30
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA	30
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	30
31/12/20....	
661 UZUN VADELİ BORÇLANMA MALİYETLERİ	207
781 FİNANSMAN GİDERLERİ YANSITMA	207
31/12/20....	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR	36
642 FAİZ GELİRLERİ	201
622 SATILAN HİZMET MALİYETLERİ	30
661 UZUN VAD. BORÇLANMA MALİYETLERİ	207
690 DÖNEM KAR ZARAR H	0
/	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR	570
102 BANKALAR	570
/	

Finansal Durum Tablosu		Kar Zarar Tablosu	
Finansal Varlıklar		Hasılat	36
YİD işletmesinden Alacaklar	2883	Sat. Maliyeti	(30)
Aktif Toplamı	2883	Brüt Kar	6
Yükümlülükler		Faiz Gelirleri	201
Finansal Borçlar		Faiz Giderleri	(207)
YİD sözleşmesinden Borçlar	2739	Dönem karı	0
Özkaynaklar			
Geçmiş Yıl Karları	144		
Dönem Karı	<u>0</u>		
Pasif Toplamı	<u>2883</u>		

YOL YENİLEME HİZMETİ -8. YIL

590 DÖNEM KARI(7. yıl karı)	9	
591 GEÇMİŞ YIL KARLARI		9
/		
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	330	
102 BANKALAR		330
/		
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	366	
600 HASILAT (YURTIÇİ SATIŞLAR)		366
/		

31/12/20....		
102 BANKALAR	996	
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR		996
/		
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	75	
642 FAİZ GELİRLERİ		75
/		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	69	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR		69
31/12/20....		
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	30	
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA		30
31/12/20....		
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA	30	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ		30
31/12/20....		
661 UZUN VADELİ BORÇLANMA MALİYETLERİ	69	
781 FİNANSMAN GİDERLERİ YANSITMA		69
31/12/20....		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR	366	
642 FAİZ GELİRLERİ	75	
622 SATILAN HİZMET MALİYETLERİ		330
661 UZUN VAD. BORÇLANMA MALİYETLERİ		69
690 DÖNEM KAR ZARAR H		42
/		

401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR	201	
102 BANKALAR		201

Finansal Durum Tablosu**Kar Zarar Tablosu**

Finansal Varlıklar		Hasılat	366
YİD işletmesinden Alacaklar	1032	Sat. Maliyeti	(330)
Aktif Toplamı		Brüt Kar	
	1032		36
Finansal Borçlar			
YİD sözleşmesinden Borçlar	828	Faiz Gelirleri	75
Özkaynaklar		Faiz Giderleri	(69)
Geçmiş Yıl Karları	162	Dönem karı	42
Dönem Karı	<u>42</u>		
Pasif Toplamı	<u>1032</u>		

10.yılda muhasebe kayıtları:

10. yılda, alacaklar tahsil edilmiş, borçlar ödenmiştir. Bankada kalan tutar, YİD sözleşmesinden sağlanan toplam kar tutarıdır

590 DÖNEM KARI(9. yıl karı)	15	
591 GEÇMİŞ YIL KARLARI		15
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	30	
102 BANKALAR		30

225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	36	
600 HASILAT (YURTİÇİ SATIŞLAR)		36
31/12/20....		
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR	33	
642 FAİZ GELİRLERİ		33
102 BANKALAR	600	
225 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLAR		600
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	21	
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR		21
31/12/20....		
401 YİD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLAR	336	
102 BANKALAR		336
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	30	
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA		30
31/12/20....		
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA	30	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ		30

31/12/20....	
661 UZUN VADELİ BORÇLANMA MALİYETLERİ	21
781 FİNANSMAN GİDERLERİ YANSITMA	21
31/12/20....	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR	36
642 FAİZ GELİRLERİ	33
622 SATILAN HİZMET MALİYETLERİ	30
661 UZUN VAD. BORÇLANMA MALİYETLERİ	21
690 DÖNEM KAR ZARAR	18
/	

Finansal Durum Tablosu

Bankalar	234
Aktif Toplamı	234
Özkaynaklar	
Geçmiş Yıl Karları	216
Dönem Karı	<u>18</u>
Pasif Toplamı	234

Kar Zarar Tablosu

Hasılat	36
Sat. Maliyeti	(30)
Brüt Kar	6
Faiz gelirleri	33
Faiz giderleri	(21)
Dönem karı	18

Yukarıdaki tablolardan ve kayıtlardan da görüleceği üzere bu modelde işletme her dönemde gelir ve giderlerini kaydetmiş, kamu kurumundan alacağı tutarları da imtiyaz sözleşmelerinden finansal varlık olarak (YİD sözleşmelerinden doğan alacaklar) olarak kaydetmiştir. 10.yılda işletme bütün alacaklarını tahsil etmiş, borçlarını ödemiş dolayısıyla bu sözleşmeden 234 TL kar etmiş bu tutar ise banka hesabındaki tutarı oluşturmuştur.

6.2. Maddi Olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirilmesi

İşletme, maddi olmayan duran bir varlık(yol geçiş ücretlerini tahsil etme hakkı - İmtiyaz hakkı) karşılığında, 3-10 yıl içinde yol kullanıcılarından gelen paraları toplamak için İmtiyaz tanıyana inşaat hizmeti sunmak üzere bir anlaşma yapmıştır. Sözleşme şartlarına göre işletme, yol inşa edecektir- inşaat 2 yılda tamamlanacaktır- 8 yıl boyunca da belirli bir standartta inşa edilen yol işletilip bakım yapılacaktır (3.- 8. Yıllar) Sözleşme şartlarına göre, işletme yolu 8. yılda yenileyecektir. 10. Yılın sonunda, sözleşme sona erecektir ve yol kamu kurumuna devredilecektir. İşletmenin yükümlülüklerin yerine getirmek için tahmini maliyetleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 8. Sözleşme Maliyetleri

	Yıl	T L
İnşaat maliyetleri	1	1500
	2	1500
İşletme(operasyon) Maliyetleri (her yıl)	3-10	30
Yol yenileme maliyeti	8	300

Anlaşmanın şartları işletmeciye yolu kullanan sürücülerden ücret alınma hakkını vermektedir. İşletmeci sözleşmenin süresi boyunca araç sayısının sabit kalacağını ve 3-10 yılların her birinde 600 TL ücreti alacağını öngörüyor.

İşletme, maddi olmayan duran varlık karşılığında, örneğin 3-10 yıl içinde yol kullanıcılarından gelen paraları toplamak için İmtiyaz tanıyana inşaat hizmeti sunmaktadır. TFRS 15 kapsamında, işletme bu gayri nakdi bedeli gerçeğe uygun değerde ölçer. Bu durumda işletme, teslim edilen inşaat hizmetlerinin tek başına satış fiyatına referans olmak üzere inşaatın gerçeğe uygun değerini belirler.

Bu sözleşmede imtiyazı tanıyan işletmeye herhangi bir garanti ücret vermediği için sözleşme bedeli bir imtiyaz sözleşmesi olarak maddi olmayan duran varlıklara gerçeğe uygun değeri üzerinden kayıt olunur. Sözleşmede işletmenin geliri yolu kullanacaklardan alacağı ücretlerdir. Bu işlemler gerçekleşirken, örnekte tüm nakit akışlarının yıl sonunda gerçekleştiği varsayılmaktadır

İşletme, inşaat hizmetlerinin tek başına satış fiyatını, tahmini inşaat maliyetlerine ve artı yüzde 5 marjına eşit olarak tahmin etmiştir. (işletmenin inşaat maliyetleri ile ilgili riski üstlenmek için belirlediği oran) Talep ettiği oran, bir piyasa katılımcısının inşaat hizmetleri sunmak için talep ettiği orana uygundur. Ayrıca, TMS 23 Borçlanma Maliyetleri uyarınca, işletme, anlaşmanın yapım aşamasında borçlanma maliyetlerini % 6,7 olarak değerlendirdiğini varsaymaktadır. Maddi olmayan varlıklar özellikli varlık olduğu için yatırım aşamasının faiz giderleri inşaat maliyetine dahil edilir.

Tablo 9. Maddi olmayan duran varlığın başlangıç gerçeğe uygun değeri

	TL
1.Yıldaki inşaat maliyetleri(1500+(1500x0.05=75)	1575
Borçlanma Maliyetleri (tablo 10)	102
2.Yıldaki inşaat maliyetleri1500+(1500x0.05=75)	1575
2. Yıl Sonundaki Maddi Olmayan Duran Varlık Değeri	3252

TMS 38 uyarınca maddi olmayan duran varlık, işletmenin kullanımına sunulması beklenen 3-10 yıl içinde amortismanına tabi tutulur. Maddi olmayan duran varlığın amortismanına tabi tutarı (3,252 TL), normal amortisman yöntemi kullanılarak ayrılmıştır. Yıllık itfa gideri bu nedenle 3252 TL'yi 8 yıla bölünmüştür, yani yıllık yaklaşık olarak 405 TL belirlenmiştir.

İşletme, inşaat hizmetleri için TFRS 15 kapsamında hesaplama yapmaktadır. Gelir, alınan veya alınacak olan nakit dışı ödenen tutarda gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülür. Böylece 1 ve 2. yılların her birinde kar veya zarar inşaat maliyetleri 1500 TL, inşaat geliri 1575 TL ve dolayısıyla inşaat karı 75 TL olarak kabul edilmektedir.

Kullanıcılar, kamu hizmetlerini almak için kullandıkları zaman, yani yolu kullandıklarında ücret öderler. Dolayısıyla, işletme, ücretleri toplamınca gelir oluşur.

İşletmenin yolu yenileme yükümlülüğü, işletme aşaması süresince yolun kullanılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar uyarınca, yani mevcut yükümlülüğü raporlama dönemi sonunda ortadan kaldırmak için gereken harcamaların en iyi tahmin yöntemine göre muhasebeleştirilir ve ölçülür.

Bu uygulamanın amacı doğrultusunda, işletmenin sözleşme yükümlülüğünün şartlarının, herhangi bir tarihte yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken tahmini, en iyi tahminin, o tarihe kadar yol kullanmış olan araçların sayısı ile orantılı olacağı varsayılmıştır ve her yıl 51 TL (cari bir değere iskonto edilmiş) artmaktadır. İşletme, karşılığı, TMS 37'ye uygun olarak bugünkü değerine indirgemektedir. Her bir dönemde kar veya zararda muhasebeleştirilen ücret:

Tablo 10. Yenileme yükümlülüğü (TL)

Yıl	3	4	5	6	7	8	Toplam
Cari Yıl yükümlülüğü (51 TL 6% ile indirgenmiştir)	36	39	42	45	48	51	261
Geçmiş Yıllardaki artışlar	0	3	3	6	12	15	39
Kâr ya da zararda yenileme için toplam harcama	36	42	45	51	60	66	300

Bu uygulamanın amacı doğrultusunda, işletmenin sözleşme koşullarını borç ve kazanılmış kârlar ile finanse ettiği varsayılmaktadır. Ödenmemiş borcu için yılda yüzde 6.7 oranında faiz ödemektedir. Nakit akışları ve gerçeğe uygun değerler tahmini ile aynı kalırsa, işletmenin nakit akışları, kapsamlı gelir tablosu ve finansal durum tablosu düzenlemenin süresi boyunca aşağıdaki şekilde olacaktır:

Tablo 11. Nakit Akışları (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
Nakit	-	-	600	600	600	600	600	600	600	600	4800
Sözleşme Maliyetleri	(1500)	(1500)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(330)	(30)	(30)	(3,540)
Borç Maliyetleri	-	(102)	(207)	(183)	(159)	(43)	(129)	(69)	(57)	(21)	(1026)
Net Nakit Akışı	(1500)	(1602)	363	387	411	441	471	201	513	549	234

Tablo 12. Kapsamlı Gelir Tablosu (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
Hasılat	1575	1575	600	600	600	600	600	600	600	600	7950
Amortisman	-	-	(405)	(405)	(405)	(405)	(405)	(405)	(405)	(405)	(3252)
Yenileme Maliyeti	-	-	(36)	(42)	(45)	(51)	(60)	(66)	-	-	(300)
Diğer Sözleşme Maliyetleri	(1500)	(1500)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(3240)
Borçlanma Maliyetleri	-	-	(207)	(183)	(159)	(129)	(99)	(69)	(57)	(21)	(924)
Net Kâr	75	75	(78)	(60)	(42)	(18)	3	27	108	144	234

Tablo 13. Finansal Durum Tablosu (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Maddi Olmayan Duran Varlık	1575	3252	2847	2442	2034	1626	1218	810	405	-
Nakit/(borç)	(1500)	(3102)	(2739)	(2352)	(1941)	(1500)	(1029)	(828)	(315)	234
Yenileme Yükümlülüğü	-	-	(36)	(78)	(123)	(174)	(234)	-	-	-
Net Varlıklar	75	150	72	12	(30)	(48)	(45)	(18)	90	234

Bu modelde, muhasebe kayıtlarında finansal varlık (alacak) yerine maddi olmayan duran varlık (imtiyaz hakkı) olarak birinci yılda 1575 TL, ikinci yılda ise 1575 TL olmak üzere toplam imtiyaz hakları 3252 TL olarak finansal durum tablosunda yer alacaktır. Diğer modelden farklı olarak ayrıca maddi olmayan duran varlık için 3.-10. yıllar arasında itfa payları ayrılacaktır.

6.3. Sözleşmeyi Bölme (İmtiyaz Veren İşletmeye Hem Finansal Varlık Hem de Maddi Olmayan Duran Varlık Vermesi Durumu) Modeli Örneği

Sözleşme şartlarına göre işletme, yol inşa edecektir, inşaat 2 yılda tamamlanacaktır. 8 yıl boyunca da belirli bir standartta inşa edilen yol işletilip bakım yapılacaktır (3.- 8. Yıllar). Anlaşmanın şartlarına göre işletme aynı zamanda, yolun orijinal yüzeyinin belirlenen bir şartın altında bozulduğunda, işletmenin yenilemesini gerektirmektedir. İşletme yolun yenilenmesinin 8. yılda olacağını tahmin etmektedir. 10. Yılın sonunda anlaşma sona erecektir. İşletmenin yükümlülüklerin yerine getirmek için tahmini maliyetleri:

Tablo 14. Sözleşme Maliyetleri

	Yıl	T L
İnşaat maliyetleri	1	1500
	2	1500
İşletme(operasyon) Maliyetleri (her yıl)	3-10	30
Yol yenileme maliyeti	8	300

İşletme, inşaat hizmetlerine ilişkin değerlendirmeyi, bu hizmetlerin tek başına satış fiyatına referans olarak 3150 TL olarak tahmin etmektedir (tahmini maliyetin artı yüzde 5'ini tahmin etmektedir.)

Anlaşmanın şartları işletmeye yol kullanan sürücülerden ücret almasına izin verir. Buna ek olarak, nakit makbuzların zamanlamasını yansıttak şekilde işletmeye en az 2100 TL ve faiz oranını yüzde 6,10'luk bir oranda garanti eder. İşletme sözleşmenin süresi boyunca araç sayısının sabit kalacağını ve her yıl (3-10 yıllar arası) içinde 600 TL'lik ücret alacağını öngörmektedir. Bu işlemler gerçekleşirken, tüm nakit akışlarının yıl sonunda gerçekleştiği varsayılmaktadır.

İmtiyaz tanıyandan nakit almak için sözleşme hakkı ve kullanıcıları kamu hizmetleri için ücretlendirme hakkı TFRS kapsamında iki ayrı varlık olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle, bu düzenlemede, operatörün inşaat aşamasındaki sözleşmesi varlıklarını iki unsur halinde bölmesi gerekmektedir: *garantili tutara dayalı bir finansal varlık bileşeni* ve kalan kısmı için *maddi olmayan duran varlık*. İnşaat hizmetleri tamamlandığında, sözleşmeye dayalı varlığın iki bileşeni sınıflandırılarak finansal varlık ve maddi olmayan duran varlık olarak ölçülür.

Tablo 15. İşletme bedellerinin bölümlendirilmesi

Yıl	Toplam Varlık	Finansal	Maddi Olmayan Duran Varlık
1.Yıldaki inşaat maliyetleri	1575	1050	525
2.Yıldaki inşaat maliyetleri	1575	1050	525
Toplam inşaat maliyeti	3150	2100	1050
	100%	67% ²⁰	33%
Finansman Gelirleri, alacak üzerinde belirtilen 6.18% oranı ile (bkz. tablo 16)	66	66	-
Aktifleştirilmiş borçlanma maliyetleri (faiz ödemeleri yıl 1 ve 2 × 33%) (bkz tablo 20)	33	-	33
İşletmenin gerçeğe uygun değeri	3249	2166	1083

İlk iki yıl boyunca işletme sözleşmeden kaynaklanan varlığı tanır ve düzenlemedeki önemli finansman unsurunu TFRS 15 uyarınca muhasebeleştirir. İnşaat tamamlandıktan sonra, inşaat

hizmeti karşılığında imtiyaz tanıyan tarafından ödenen tutar, TFRS 9'a göre alacak olarak muhasebeleştirilir.

Tablo 16. Sözleşme Varlık/Alacak değeri

	TL
Sözleşme varlığına tahsis edilen 1. yıl inşaat hizmetleri	1050
1. Yıl sonundaki sözleşme varlıkları	1050
Sözleşme konusu varlığa tahsis edilen 2. Yıl inşaat hizmetleri	1050
1. yılın sonunda sözleşme varlığının 2. yılında faiz (6.18% × 1050TL)	66
2. Yıl Sonundaki Alacaklar	2166
2. yılın sonunda sözleşme varlığının 3. yılında faiz (6.18% × 2166TL)	135
3. Yıldaki Nakit (bkz tablo 18)	(351)
3. Yılın Sonundaki Alacaklar	1950

TMS 38 Maddi Olmayan Varlıklar kapsamında, işletme maddi olmayan duran varlığı maliyet olarak, yani alınan veya alınacak bedelin gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirir.

Sözleşmenin inşaat aşaması sırasında, işletmenin sözleşme varlığının, birikmiş olan ödenecek hakkını temsil eden, inşaat hizmetleri sunmak için verilen teminat tutarını aşan kısmı, altyapıyı kullanan kullanıcıları ücretlendirme hakkı verilmektedir. İşletme, inşaat hizmetlerinin tek başına satış fiyatını, inşaat maliyetlerini artı% 5'e eşit olarak tahmin etmektedir; işletmenin, bir piyasa katılımcısının, inşaat hizmetlerini sunmak için tazminat olarak alması gereken ve orantılı olarak inşaat maliyetleri ile ilişkili risk. Ayrıca, TMS 23 Borçlanma Maliyetleri kapsamında, işletme inşaat aşamasında borçlanma maliyetlerini% 6,7 olarak değerlendirdiğini varsaymaktadır:

Tablo 17. Maddi Olmayan Duran Varlığın İlk Değeri

	TL
1. Yıldaki inşaat maliyetleri	525
Borçlanma maliyetleri (faiz ödemeleri yıl 1 ve 2 × 33%) (bkz. tablo 20)	33
2. Yıldaki inşaat maliyetleri	525
2. Yıl sonundaki maddi olmayan duran varlıklar	1083

TMS 38 uyarınca maddi olmayan duran varlık, işletmenin kullanımına sunulması beklenen 3-10 yıl içinde amortismanına tabi tutulur. Maddi olmayan duran varlığın amortismanına tabi tutarı (1083 TL) borçlanma maliyetleri dahil olmak üzere normal amortisman yöntemi kullanılarak ayrılmıştır. Dolayısıyla yıllık itfa payı 1083 TL'yi 8 yıla bölünmüştür, yani yılda yaklaşık olarak 135 TL'dir.

İşletme, bir finansal varlık ve maddi olmayan duran varlık karşılığında imtiyaz tanıyana inşaat hizmetleri sunmaktadır. Hem finansal varlık modeli hem de maddi olmayan varlık modeli uyarınca, işletme, TFRS 15'e uygun olarak inşaat hizmetleri için muhasebeleştirmektedir. Böylece yıl 1 ve 2'nin her birinde, 1500 TL 'lik bir kar veya zarar inşaat maliyeti ve 1575 TL'lik inşaat geliri olarak muhasebeleştirilir.

Kullanıcılar, kamu hizmetlerini almak için kullandıkları zamanda, yani yolu kullandıklarında öderler. Bu anlaşmanın şartlarına göre, nakit akımları finansal varlık ve maddi olmayan duran varlığa orantılı olarak tahsis edilmekte olup, işletme finansal varlığın geri ödenmesi ile maddi olmayan duran varlıklardan kazanılan gelir arasındaki ücretlerden makbuz tahsis etmektedir:

Tablo 18. Ücret Makbuzlarının Tahsisi

Yıl	TL
İmtiyaz Taniyandan alınacak garanti ücretler	2100
Finansman Geliri (bkz. Tablo 21)	711
Toplam	2811
Finansal varlığın yıllık olarak gerçekleştirilmesine ayrılan nakit (2811TL/8 yıl)	351
Maddi olmayan duran varlığa atfedilen makbuzlar (600TL x 8 yıl – 2811)	1989
Maddi olmayan duran varlığın yıllık makbuzu (1989 TL/8 yıl)	249

İşletmenin yenileme yükümlülüğü, operasyon safhasında yolun kullanılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. TMS 37 Karşılıklar, koşullu borçlar ve koşullu Varlıklar uyarınca, yani mevcut yükümlülüğü raporlama dönemi sonunda ortadan kaldırmak için gereken harcamaların en iyi tahminine göre muhasebeleştirilir ve ölçülür.

Bu uygulamanın amacı doğrultusunda, işletmenin

sözleşme yükümlülüğünün şartlarının, herhangi bir tarihte yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken en iyi tahminin, o tarihe kadar yol kullanmış olan araçların sayısı ile orantılı olacağı varsayılmıştır ve her yıl 51 TL artmaktadır. İşletme, karşılığı, TMS 37'ye uygun olarak bugünkü değerine indirgemektedir. Her bir dönem için gelir tablosunda kaydedilen ücret aşağıdaki gibidir:

Tablo 19. Yenileme Yükümlülüğü (TL)

Yıl	3	4	5	6	7	8	Toplam
Yıl içinde ortaya çıkan yükümlülük (51 TL 6% ile indirildi)	36	39	42	45	48	51	261
Zamanın geçmesinden doğan önceki yılların hükümlerinin artması	0	3	3	6	12	15	39
Kar veya zararda sınıflandırılan toplam gider	36	42	45	51	60	66	300

Bu uygulamanın amaçları için işletmenin sözleşmeyi tamamen borcuyla ve elinde tuttuğu kârlarla finanse ettiği varsayılmaktadır. Ödenmiş borcu yılda yüzde 6.7 oranında faiz ödemektedir. Nakit akışları ve gerçeğe uygun değerler tahmini ile aynı kalırsa, operatörün nakit akışları, kapsamlı gelir tablosu ve finansal durum tablosu düzenlemenin süresi boyunca aşağıdaki şekilde olacaktır:

Tablo 20. Nakit Akışları(TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
HAlacaklar	-	-	600	600	600	600	600	600	600	600	4800
Sözleşme Maliyetleri	(1500)	(1500)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(330)	(30)	(30)	(3540)
Borçlanma Maliyetleri	-	(102)	(207)	(183)	(159)	(129)	(99)	(69)	(57)	(21)	(1026)
Net Nakit Akışı	(1500)	(1602)	363	387	411	441	471	201	513	549	234

Tablo 21. Kapsamlı Gelir Tablosu (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
İnşaat Hasılatı	1575	1575	-	-	-	-	-	-	-	-	3150
Maddi Olmayan Duran Varlıklardan Sağlanan Hasılat	-	-	249	249	249	249	249	249	249	249	1989
Finansman Geliri	-	66	135	120	105	90	75	57	39	21	711
Amortisman	-	-	(135)	(135)	(135)	(135)	(135)	(135)	(135)	(135)	(1083)
Yenileme Giderleri	-	-	(36)	(42)	(45)	(51)	(60)	(66)	-	-	(300)
İnşaat Maliyetleri	(1500)	(1500)									(3,000)
Diğer Sözleşme Maliyetleri			(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(30)	(240)
Borçlanma maliyetleri (tablo20)	-	(69)	(207)	(183)	(159)	(129)	(99)	(69)	(57)	(21)	(993)
Net kâr	75	72	(24)	(21)	(15)	(6)	0	6	66	81	234

Tablo 22. Finansal durum tablosu (TL)

Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Alacaklar	1050	2166	1950	1719	1473	1212	936	642	330	-
Maddi Olmayan Duran Varlık	525	1083	948	813	678	543	408	273	138	-
Nakit/Borç	(1500)	(3102)	(2739)	(2352)	(1941)	(1500)	(828)	(828)	(315)	234
Yenileme Yükümlülüğü	-	-	(36)	(78)	(123)	(174)	(234)	-	-	-
Net Varlıklar	75	147	123	102	87	81	81	87	153	234

Hesaplamalardan da görüldüğü üzere bu yöntemde, imtiyaz veren tarafından garanti edilen tutarlar alacak olarak kaydedilirken kalan tutar maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmiştir.

7. SONUÇ

Dünya’da ve ülkemizde daha yaygın hale gelen Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) uygulamaları devletin yol, köprü, hastane, telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerinin tamamlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Devlet KÖİ uygulamaları sayesinde finansman, maliyet ve risk paylaşımını özel sektör ile paylaşmaktadır. KÖİ uygulamalarının artması ile ülkeler daha çok altyapı hizmeti ile topluma hizmet sağlamakta ve özel sektörün bilgi ve tecrübesinden de faydalanmaktadır. Genel olarak ülkemizde ve dünyada “yap-işlet-devret”, “yap-işlet”, “yap-kirala-devret” ve “işletme hakkı devri modelleri uygulanmaktadır. Ülkemizde de enerji, sağlık, ulaştırma sektörleri başta olmak üzere yaygın bir şekilde özel sektör altyapı hiz-

metlerine dahil edilmektedir. Ülkemizde yapılan son çalışmalar sonucunda Dünya’da “Public-Private-Partnership” olarak kabul edilen uygulamalar, Kamu Özel İşbirliği olarak mevzuatımızda yer bulmuştur ve Kalkınma Bankası, Devlet Muhasebat Genel Müdürlüğü gibi kurumların katkılarıyla mevzuattaki yerini almaktadır.

Çalışmamızda, KÖİ uygulamaları açıklanmış, TFRS Yorum 12 ve DMS 32 karşılıklı olarak incelenerek konuya ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Son bölümde “Yap-İşlet-Devret” modeli inceleyerek örnek bir olay geliştirilmiş ve KÖİ uygulamalarının şirketlerin finansal tablolarında nasıl görünmesi gerektiği konusuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Her geçen gün önemi daha çok artan KÖİ uygulamaları yakından takip edilmeli, TFRS Yorum 12’nin de ilgili bulunduğu standartlardaki değişikliklere göre doğru bilgi vermesi açısından güncellenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Nalan., ‘‘KÖİ Uygulamalarının Özel Sektörde TMS/TFRS’lere Göre Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması’’ (2017) KÖİ uygulamalarının uluslararası muhasebe standartlarına göre muhasebeleştirilmesi ve mali tablolarda sunumu Paneli SWİSS OTEL (Anatolia Balo Salonu)Arbulú, I., Lozano, J., & Rey-Maqueirab, J. (2017). The challenges of tourism to waste-to-energy public-private partnerships. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 916-921.
- Bettignies, J.-E. d., & Ross, T. (2009). Public-private partnerships and the privatization of financing: An incomplete contracts approach. *International Journal of Industrial Organization*, 358-368.
- Cruz, C. O., & Marques, R. C. (2013). Flexible contracts to cope with uncertainty in public-private partnerships. *International Journal of Project Management*, 473-483.
- DMS 32. (2014). *Hizmet İmtiyaz Sözleşmeleri*. Ankara: Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu.
- EPEC, E. P. (2017, 11 05). *European PPP Expertise Centre*. European PPP Expertise Centre: <http://www.eib.org/epec/find-out-more/faq> adresinden alınmıştır
- ERÜZ, E. (2017). Kamu Özel İş Birliği Uygulamalarının Muhasebeleştirilmesi. *Kamu Özel İşbirliği(Köi) Uygulamalarının Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi Ve Tablolarda Sunumu*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü.
- Eugenio, C., Demirag, I., & Grossic, G. (2017). Public sector reforms and public private partnerships: Overview and research agenda. *Accounting Forum*, 1-7.
- Gangwar, R., & Raghuram, G. (2015). Framework for structuring public private partnerships in railways. *Case Studies on Transport Policy*, 295-303.
- Geddes, R. R., & Wagner, B. (2013). Why do U.S. states adopt public-private partnership enabling legislation? *Journal of Urban Economics*, 30-41.
- Heiling, J. (2017). KÖİ Uygulamalarının IPSAS’lara Göre Muhasebeleştirilmesi;Örnek Ülke Uygulamaları. *KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ(KÖİ) UYGULAMALARININ ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ ve TABLOLARDA SUNUMU*. Ankara: Ernst Young.
- KGK TFRS Yorum 12. (2007). *TFRS Yorum 12 İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları*. Ankara: Kamu Gözetim Kurumu.
- Martins, A. C., Marques, R. C., & Cruz, C. O. (2011). Public-privatepartnershipsforwindpowergeneration:The-Portuguesecase. *Energy Policy*, 94-104.
- Mu, R., Jong, M., & Koppenjan, J. (2011). The rise and fall of Public-Private Partnerships in China: a path-dependent approach. *Journal of Transport Geography*, 794-806.
- Nisar, T. M. (2013). Implementation constraints in social enterprise and community Public Private Partnerships. *International Journal of Project Management*, 638-651.
- Oppio, A., & Torrieri, F. (2016). Supporting Public-Private for economic and financial feasibility of urban development. *Social and Behavioral Sciences*, 62-68.
- Özel İhtisas Komisyonu. (2014). *Kamu Özel İşbirliği*. Ankara: T. C. Kalkınma Bakanlığı.
- Shaoul, J., Stafford, A., & Stapleton, P. (2012). Accountability and corporate governance of public private partnerships. *Critical Perspectives on Accounting*, 213-229.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Kamu Özel İşbirliği Mevzuatı*. Ankara: Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- TASAV Ekonomi Araştırmaları Merkezi. (2017). Kamu-Özel İşbirliği Projeleri: Türkiye Ve Diğer Ülke Örnekleri. *TASAV Ekonomi Araştırmaları Merkezi*, 27.

TFRS Yorum 12. (2011). *İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları*. Ankara: KGK.

Vertakova, J., & Plotnikov, V. (2014). Public-Private Partnerships and the Specifics of Their Implementation in Vocational Education. *Procedia Economics and Finance*, 24-33.

World Bank Group. (2016). *2016 Private Participation in Infrastructure (PPI) Annual Update*. Washington: World Bank Group.

World Bank Group. (2017). *January–June 2017 Private Participation in Infrastructure (PPI) Half Year Update*. Washington: World Bank Group.

Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü. (2016). *Dünyada Ve Türkiye’de Kamu-Özel İşbirliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Zaharioaie, M. (2012). Appropriate financial instruments for public-private partnership in European Union. *Procedia Economics and Finance*, 800-805.